

TALABALARIDA IJTIMOIIY KREATIVLIKNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Anvarova Diyora Ikromovna

Andijon davlat universiteti

Psixologiya yo'nalishi 2 bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim jarayonida talabalarda ijtimoiy kreativlikni rivojlantirishning nazariy va psixologik asoslari yoritilgan. Shuningdek, ijtimoiy kreativlik tushunchasining mohiyati, uning predmetli kreativlikdan farqli jihatlari, shaxslararo muloqotdagi o'rni hamda kommunikativ kompetentlik, emotsional intellekt va empatiya kabi omillar bilan bog'liqligi ilmiy-metodologik jihatdan tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy kreativlik, ijodiy salohiyat, kommunikativ kompetentlik, emotsional intellekt, shaxslararo muloqot, psixologik yondashuv.

Abstract: This article highlights the theoretical and psychological foundations of developing social creativity among students in the modern educational process. It also provides a scientific and methodological analysis of the essence of social creativity, its differences from object-oriented creativity, its role in interpersonal communication, and its connection with factors such as communicative competence, emotional intelligence, and empathy.

Keywords: social creativity, creative potential, communicative competence, emotional

Аннотация: в данной статье освещаются теоретические и психологические основы развития социальной креативности у студентов в современном образовательном процессе. Также научно-методологически анализируются сущность понятия социальной креативности, ее отличия от предметной креативности, роль в межличностном общении, а также взаимосвязь

с такими факторами, как коммуникативная компетентность, эмоциональный интеллект и эмпатия.

Ключевые слова: социальная креативность, творческий потенциал, коммуникативная компетентность, эмоциональный интеллект, межличностное общение, психологический подход.

Zamonaviy dunyoning murakkablashuvi va o'zgaruvchanligi jamiyatda kreativ xususiyatlarga ega bo'lgan shaxsga nisbatan ehtiyojni kuchaytirmoqda. D.V. Ushakov ta'kidlaganidek, bugungi kunda ijodkorlik jamiyat taraqqiyotining muhim asoslaridan biri sifatida tobora ko'proq e'tirof etilmoqda. Ijodiy salohiyatga bo'lgan ehtiyoj nafaqat ijtimoiy taraqqiyot talabi, balki to'laqonli hayot kechirishga intilayotgan har bir insonning tabiiy ehtiyoji ham hisoblanadi [7].

Mamlakatimizda psixologik fani nuqtai nazaridan ham kreativlikni o'rganish, shaxsning ijodiy salohiyatini aniqlash va rivojlantirish, shuningdek, uning ta'lim va ijtimoiy faoliyatda namoyon bo'lish xususiyatlarini tadqiq etish dolzarb ahamiyatga ega.

Bugungi kunda O'zbekistonda psixologik xizmatlar, oliy talim, maktab talimi va oilaviy munosabatlar tizimida insonning ijtimoiy moslashuvi, psixologik farovonligi va shaxsiy salohiyatini rivojlantirish masalalari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu jarayonlar ijtimoiy kreativlikni o'rganishning amaliy ahamiyatini yanada oshiradi.

Mazkur muammoni zamonaviy o'zbek psixologiyasi nuqtai nazaridan o'rganishda quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Birinchidan, talabalarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish muhimdir. Psixologik suhbat, faol tinglash, empatik munosabat va murakkab muloqot vaziyatlarini konstruktiv hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish ijtimoiy kreativlikning amaliy asoslaridan biri hisoblanadi.

Ikkinchidan, emotsional intellekt va empatiyaning rolini o'rganish zarur. Boshqa insonlarning his-tuyg'ulari va ehtiyojlarini anglash talabalarga

muammoli vaziyatlarning mazmunini chuqurroq tushunish va maqbul echimlarni taklif qilish imkonini beradi.

Uchinchidan, madaniyatlararo muloqot va milliy qadriyatlarni hisobga olish muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonning ko'p qirrali ijtimoiy muhitida turli avlodlar, ijtimoiy guruhlar va oilaviy qadriyatlar vakillari bilan samarali muloqot qilish zarur. Milliy-madaniy xususiyatlarni hisobga olish talabalarning ijtimoiy vaziyatlarni to'g'ri anglashi va o'zaro munosabatlarda moslashuvchan yondashuvni qo'llashiga yordam beradi.

To'rtinchidan, muammoli vaziyatlarda ijodiy qaror qabul qilishni rivojlantirish lozim. Keys-stadi, rolli o'yinlar, psixologik treninglar, guruhviy muhokamalar va refleksiv mashg'ulotlar orqali talabalarning yangi echimlar ishlab chiqish qobiliyatini rivojlantirish mumkin.

Beshinchidan, ijtimoiy kreativlikni baholash mezonlarini takomillashtirish zarur. Talabalarning muammoga original yondashishi, fikrlash moslashuvchanligi, ijtimoiy vaziyatni anglashi, muloqot usullarini o'zgartirishi va echimlarning ijtimoiy oqibatlarini baholash qobiliyatini o'rganish muhimdir.

SHu o'rinda ilmiy jihatdan bir muhim holatni ta'kidlash lozim: yuqoridagi yo'nalishlar O'zbekistondagi zamonaviy psixologik tadqiqotlar uchun dolzarb yo'nalishlar sifatida taklif etilmoqda. Ularning har biri bo'yicha muayyan mahalliy olimlarning aniq natijalarini keltirish uchun tegishli maqola, dissertatsiya va ilmiy nashrlarning bibliografik ma'lumotlarini alohida tekshirish zarur.

Xususan, talabalarning ijodiy tafakkuri, emotsional intellekti, kommunikativ kompetentligi, psixologik moslashuvchanligi va muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini o'rganish ijtimoiy kreativlikni tadqiq etish uchun muhim ilmiy-amaliy yo'nalishlar hisoblanadi.

Mazkur yo'nalishdagi nazariy va amaliy izlanishlar muayyan natijalar bergan bo'lsa-da, kreativlikning barcha jihatlarini qamrab oluvchi yagona va mukammal nazariya hanuzgacha shakllanmagan. Bu holat, ayniqsa, ijtimoiy

креативlikning mazmuni, tuzilishi, rivojlanish mexanizmlari va uni baholash mezonlarini chuqur o'rganish zaruratini yuzaga keltiradi.

Ijtimoiy kreativlikni alohida psixologik xususiyat sifatida ajratib ko'rsatish inson faoliyatining muayyan sohalarida, jumladan, ijtimoiy munosabatlar tizimida namoyon bo'ladigan ijodiy qobiliyatlarni aniqroq tushunish imkonini beradi. Innovatsion faoliyatni amalga oshiradigan shaxsni ijodiy tafakkursiz tasavvur etish qiyin. Xuddi shuningdek, talabalarning ta'lim va ijtimoiy faoliyatida ham ijtimoiy kreativlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Ijtimoiy munosabatlar bilan bog'liq faoliyatda ijtimoiy ijodkorlik va uni ta'minlovchi ijtimoiy kreativlik muhim shaxsiy sifatlardan biri hisoblanadi. Bu xususiyat talabalarga o'zgaruvchan muloqot sharoitlariga moslashish, muammolarga yangicha yondashish va samarali echimlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Ayniqsa, ta'lim jarayonida talabalarning mustaqil fikrlashi, boshqa insonlarning nuqtai nazarini tushunishi va murakkab ijtimoiy vaziyatlarda maqbul qaror qabul qilishi ijtimoiy kreativlik bilan uzviy bog'liqdir.

SHu sababli talabalarda ijtimoiy kreativlikni shakllantirish va rivojlantirishga ta'lim jarayonining dastlabki bosqichlaridan boshlab e'tibor qaratish zarur. Bu kelgusida ularning kommunikativ kompetentligi, mustaqil fikrlashi, ijtimoiy moslashuvchanligi va murakkab vaziyatlarni hal etish qobiliyatini oshirishga xizmat qiladi.

Ijtimoiy kreativlikni o'rganish nafaqat jamiyat taraqqiyoti, balki ta'lim tizimi uchun ham muhim ahamiyatga ega. SHu nuqtai nazardan, oliy ta'limda ijtimoiy kreativlikni rivojlantirishga qaratilgan psixologik-pedagogik shart-sharoitlarni yaratish ustuvor vazifalardan biri bo'lishi mumkin. Buning uchun, avvalo, talabalarda ijtimoiy kreativlikni shakllantirishning nazariy mazmuni va psixologik omillarini aniqlash lozim.

Insonlararo muloqotning real jarayoni yuqori darajadagi noaniqlik, murakkablik, oldindan bashorat qilish qiyinligi, axborotning etarli emasligi hamda shart-sharoitlarning ziddiyatliligi bilan tavsiflanadi. Bunday vaziyatlarda tafakkurning ijodiy xususiyatga ega bo'lishi tabiiy zaruratdir. Talabalar nafaqat mavjud bilim va usullarni o'zlashtirishlari, balki muayyan vaziyatning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olib, yangi echimlarni ishlab chiqishni ham o'rganishlari kerak.

Psixologik adabiyotlarda kreativlikni o'rganishga oid tadqiqotlarning katta qismi «inson — predmet» munosabatlari doirasida amalga oshirilgan. SHu bilan birga, predmetli faoliyatda olingan natijalarni insonlararo munosabatlar sohasiga avtomatik ravishda tatbiq etish tendentsiyasi ham kuzatiladi. B.F. Lomovning insonning buyumlar olamidagi individual faoliyati to'g'risidagi bilimlarni odamlar o'rtasidagi munosabatlarga to'liq ko'chirishning metodologik jihatdan asossiz ekani haqidagi tanqidiga qo'shilish mumkin [4].

Kreativlik tafakkur xususiyati sifatida muloqot jarayonida ham namoyon bo'ladi. Biroq uning ushbu sohadagi ko'rinishi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, mustaqil ravishda o'rganish va tahlil qilishni talab etadi.

Mavjud psixologik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ko'plab olimlar shaxsning muloqot jarayonidagi kreativ namoyon bo'lishlariga alohida e'tibor qaratganlar.

A.A. Dovgan fikriga ko'ra, shaxslararo o'zaro ta'sir jarayonida yangilikning muhim mezonini aynanaviy qarashlar va harakatlar doirasidan tashqariga chiqish hisoblanadi [8]. G.S. Batishev esa ijodkorlikni muammo va ziddiyatlarni hal etishdagi hamkorlikda yaratish jarayoni sifatida talqin qiladi. Uning qarashlariga ko'ra, uyg'un munosabatlar hamkorlikdagi ijodiy faoliyatning mahsulidir. Ijodiy muloqot subektlar o'rtasida chuqur va universal manaviy-psixologik yaqinlikni qaror toptirish jarayoni sifatida namoyon bo'ladi.

U.V. Kala o'z tadqiqotlarida «muloqotdagi kreativlik» tushunchasidan foydalanib, uni keng va tor ma'nolarda izohlaydi [2; 3]. Keng ma'noda u muloqotga ijodiy munosabatda bo'lishni, tor ma'noda esa ijodiy yondashuvning bevosita muloqot

jarayoniga tatbiq etilishini anglatadi. Muallifning fikricha, mazkur fenomenning mohiyati insonning o'z xulq-atvorini vaziyatga muvofiq o'zgartirish, mavjud munosabatlarni qayta tashkil etish va yangi o'zaro taʼsir shakllarini yaratishga tayyorligi hamda qobiliyatidan iborat.

Muloqot sohasidagi kreativlikni o'rganishning yana bir yo'nalishi bevosita shaxslararo munosabatlar asosida o'tkaziladigan eksperimental tadqiqotlar bilan bog'liq.

Masalan, A.A. Bodalyov ijtimoiy tasavvur, intuitsiya va ijodkorlik masalalariga alohida eʼtibor qaratgan. Uning yondashuvida ijtimoiy tasavvur insonning o'zini boshqa kishining o'rniga qo'ya olishi, o'zini boshqa shaxs nuqtai nazaridan tasavvur qilishi, muloqot maqsadlari o'zgarganda yoki yangi ishtirokchilar paydo bo'lganda ularning fikrlari, his-tuyg'ulari va xulq-atvorini anglashga intilishi bilan bog'liq [1].

L.A. Petrovskaya shaxslararo muloqot tuzilmasida produktiv va reproduktiv tarkibiy qismlarni ajratib ko'rsatadi. Muammoli muloqot vaziyatlarini hal qilish jarayonida shaxsning ijodiy va produktiv salohiyati faollashadi [6]. Bu esa samarali muloqot nafaqat avval o'zlashtirilgan usullarni takrorlash, balki vaziyatga mos yangi yondashuvlarni ishlab chiqishni ham talab etishini anglatadi.

Kommunikativ jarayondagi umumiy ijodiy qobiliyat samarasiz bo'lib qolgan muloqot tajribasini moslashuvchan va vaziyatga muvofiq tarzda o'zgartirish, yangi maqsadlar, original vositalar va o'zaro taʼsir usullarini yaratish, shuningdek, mavjud to'siqlar, stereotiplar, ustanovkalar, tamoyillar va odatlar doirasidan tashqariga chiqish qobiliyatini qamrab oladi.

«Inson — inson» va «inson — predmet» sohalaridagi yuqori darajadagi kreativ qobiliyatlarning o'zaro munosabati masalasida tadqiqotchilar o'rtasida turli qarashlar mavjud.

Birinchi yondashuv tarafdorlari kreativlikning ushbu ikki ko'rinishi o'zaro korrelyatsiyaga ega ekanini taʼkidlaydilar. Bu nuqtai nazar K. Rodgers, A.

Maslou, Ye. Roya, A.L. Galin, Yu.D. Babaeva, O.Yu. Щербakova, Ye.L. Yakovleva, A.M. Matyushkin, N.Yu. Xryaщeva va boshqalarning qarashlarida aks etgan.

Ikkinchi yondashuvga ko'ra, predmetli va ijtimoiy sohalardagi kreativlik bir-biriga mos kelmasligi mumkin. Agar insonda muayyan faoliyat sohasida ijodiy qobiliyatlar ustun darajada rivojlangan bo'lsa, ularning boshqa sohalarda namoyon bo'lishi cheklanishi yoki qiyinlashishi ehtimoli mavjud. Bu nuqtai nazar J. Frimen, F. Barron, G. Ayzenk, N.V. Xazratova, V.N. Drujinin, J. Gilford, V.N. Kozlenko va boshqa tadqiqotchilarning ishlarida uchraydi.

Mazkur tadqiqotlar tahlili ijodiy qobiliyatlari yuqori bo'lgan ayrim shaxslar emotsional jihatdan sezgir va taъsirchan bo'lishlari mumkinligini ko'rsatadi. O'ziga xos ijodiy xususiyatlarga ega bo'lish baъzi hollarda ijtimoiy munosabatlarda psixologik to'siqlarning yuzaga kelishiga ham sabab bo'lishi mumkin. Demak, yuqori darajadagi kreativlikning o'zi samarali muloqotni kafolatlamaydi. Ijodiy salohiyatni ijtimoiy vaziyatni anglash, hissiy o'zini boshqarish va boshqalar bilan hamkorlik qilish qobiliyatlari bilan uyg'unlashtirish muhimdir.

Mavjud ilmiy manbalar tahlili ijtimoiy kreativlik muammosi ko'plab tadqiqotchilarning eъtiborini jalb qilgan bo'lsa-da, uning nazariy va empirik jihatlari hali etarlicha chuqur o'rganilmaganini ko'rsatadi.

Ijtimoiy kreativlik talabalarning ijtimoiy hayoti, siyosat, ta'lim, boshqaruv va boshqa sohalarda yuzaga keladigan muammoli vaziyatlarni hal qilishga qaratilgan produktiv jarayonlarni qamrab oladi. Boshqacha aytganda, ijtimoiy kreativlik — ijtimoiy o'zaro taъsirning yangi shakllarini moslashuvchan tarzda tashkil etish, jamoaviy innovatsion faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish va alohida shaxsning ijtimoiy ijodkorlik ko'rsatish qobiliyatidir.

Muloqot sohasidagi kreativlik predmetli kreativlikdan, avvalo, uning obʼyekti — insonning oʻziga xos xususiyatlari bilan farq qiladi. Predmetli faoliyatda subʼjekt muayyan moddiy obʼyektlar bilan ish olib boradi. Ularning xususiyatlari, imkoniyatlari va rivojlanish qonuniyatlari nisbatan barqaror boʻlib, tabiiy-ilmiy yondashuvlar asosida oʻrganilishi mumkin.

Subʼektlararo oʻzaro taʼsir esa ishtirokchilarning psixologik pozitsiyalari tengligi, har ikki tomonning faolligi va bir-biriga oʻzaro taʼsir koʻrsatishi bilan tavsiflanadi. Bunda har bir ishtirokchi nafaqat boshqasining taʼsirini qabul qiladi, balki uning fikrlari, his-tuygʻulari va xatti-harakatlariga ham taʼsir koʻrsatadi. SHuningdek, muloqot jarayonida ishtirokchilar bir-birining ichki kechinmalari va subʼektiv tajribasini anglashga intiladilar.

Ijtimoiy kreativlikning rivojlanishi har bir inson uchun muhimdir. CHunki kundalik hayotda insonlar koʻpincha shaxslararo munosabatlar, oʻzaro tushunish, kelishmovchiliklarni bartaraf etish va qaror qabul qilish bilan bogʻliq muammolarga duch keladilar. Bunday vaziyatlarda tezkor va asoslangan qaror qabul qilish talab etiladi. Notoʻgʻri qarorlar esa munosabatlarning buzilishi, ishonchning yoʻqolishi va kuchli emotsional kechinmalarga olib kelishi mumkin.

SHu sababli ijtimoiy kreativlikni rivojlantirishda muammoga turli nuqtai nazardan yondashish, vaziyatni tahlil qilish, muqobil echimlarni ishlab chiqish va ularning ehtimoliy oqibatlarini oldindan baholash qobiliyatlariga alohida eʼtibor qaratish lozim.

Ijtimoiy kreativlik shaxsning ijtimoiy muhitdagi muammolarni ijodiy hal qilish, muloqot jarayonini vaziyatga mos ravishda qayta tashkil etish, yangi oʻzaro taʼsir shakllarini yaratish va samarali ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish qobiliyatini ifodalaydi.

Uning rivojlanishi nafaqat individual ijodiy salohiyatga, balki emotsional intellekt, empatiya, kommunikativ kompetentlik, refleksiv tafakkur va ijtimoiy tajribaga ham bogʻliq. SHu nuqtai nazardan, ijtimoiy kreativlikni predmetli

kreativlikdan farq qiluvchi mustaqil psixologik fenomen sifatida o'rganish nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaeva SH. Ijtimoiy psixologiya: darslik. — Toshkent: SHarqshunoslik kichik bosmaxonasi, 2021.
2. Осипова Т.Ю. Психологические условия развития коммуникативной креативности у студентов технического вуза: диссертация кандидата психологических наук. — Томск, 2020. — 198 с.
4. Ismoilova N. Ijtimoiy psixologiya: o'quv qo'llanma. — Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2022
5. Ушаков Д.В. Современные исследования творчества // Психология. Журнал Высшей школы экономики. — 2005. — Т. 2, № 4.
2. Чичук Е.Ю. Социальная креативность как компонент самоактуализации личности в социэкономической деятельности // Человек. Общество. Управление.